

MILITES KSIĘCIA LUDWIKA I BRZESKIEGO W ŚWIETLE LANDBUCHA *LEHN UND ERBE* (1358–1366)¹

Jarosław Szymański

Jarosław Szymański: *Milites* of Prince Louis I. of Brzeg in Light of Landbuch *Lehn und Erbe* (1358–1366)

The aim of this work is to identify knights that were among the retinue of Duke Louis I of Brzeg and to analyse the meaning of the term miles (Ritter) in the landbuch Lehn und Erbe. This estate register, or landbuch, documents the reign of Louis I (died 1399) and includes entries from the period 1358–1366. It is currently held in the State Archives in Wrocław with the item number Rep. 21, nr 474. The landbuch consists of 181 pages containing 635 documents and notes which are the subject of this analysis. Particular attention has been paid to the frequency, place and time of appearance of knights, to the dependency of the title miles-Ritter on the type of document (whether it is a complete entry or excerpt), to the dependency of the title on the frequency with which the knight served by signing documents as a witness, and also to the position of the knight's family. A further significant factor is the relation of the title to the content of the document, primarily to information on whether the holder of the title provided military service on horseback. Final topics for consideration are the relation between the appearance of the knight as a witness on documents within a given jurisdiction, or weichbild, and the political situation, as well as a verification of the hypothesis that the "non-knights" mentioned were squires and that the strenuus miles represented an individual who had been formally awarded knighthood.

Key Words: miles, knight, landbuch, Louis I, Duchy of Brzeg

Termin rycerz był w średniowieczu określeniem, którego znaczenie ewoluowało zarówno w czasie, jak i zmieniało się w zależności od miejsca występowania. W bliskich Śląskowi Niemczech termin *Ritter-miles* zaczął pojawiać się w latach 60-tych XI w. i występował coraz częściej na przestrzeni XII w.² *Milites* mieli występować w Polsce od XII w. obok grup wyższego możnowładztwa zwanego *nobiles* i *magnates*³. Rycerze byli przedstawicielami uprzywilejowanej warstwy feudalnej i mieli specjalny status społeczny. Samo rycerstwo nie było jednak warstwą jednolitą. W różnych krajach warstwa ta dzieliła się z czasem, jak np. w Czechach, gdzie w XIV w. występował „stan” panów, następnie niżej postawionych włodyków-rycerzy oraz panoszy-służebników⁴. O statusie poszczególnych rycerzy decydowały majątek, pozycja rodu, ulokowanie przy panującym oraz rzeczy tak subiektywne jak np. osobista dzielność⁵. Należy mieć też świadomość płyn-

- 1 Szkic, na podstawie którego powstał ten artykuł, wygłoszony został na konferencji: „Rycerstwo-Szlachta: zmiana ze stanu rycerskiego na stan szlachecki. Wybrane zagadnienia – wstęp do badań”, która odbyła się w dniach 2–3 lutego 2018 r. we Wrocławiu.
- 2 William Henry JACKSON, *Chivalry in Twelfth-century Germany. The Works of Hartmann Von Aue*, Cambridge 1994, s. 182.
- 3 Zob. Juliusz BARDACH – Bogusław LEŚNODORSKI – Michał PIETRZAK, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2002, s. 36–39.
- 4 Henryk SAMSONOWICZ, *Jeszcze o pasie rycerskim, giermkach i klientach*, Roczniki Historyczne, 65, 1999, s. 211.
- 5 Franciszek KUSIAK, *Rycerze średniowiecznej Europy łacińskiej*, Warszawa 2002, s. 230; Franco CARDINI, *Wojownik i rycerz*, in: *Człowiek średniowiecza*, red. Jacques Le Goff, Warszawa 1996, s. 97–103. Na temat rycerstwa zob.: Richard BARBER, *Rycerze i rycerskość*, Warszawa 2000; Jean FLORI, *Rycerze i rycerstwo w średniowieczu*, Poznań 2003.

ności określeń stanowych, co stanowiło świadectwo braku ustabilizowanych podziałów społecznych w średniowieczu⁶.

W odniesieniu do Śląska i innych ziem tworzących Królestwo Polskie znaczenie terminu *miles* pojawiającego się licznie w średniowiecznych źródłach dyplomatycznych było przedmiotem wielu analiz. Większość jest autorstwa Ambrożego Boguckiego i jego wnioski zdają się być najczęściej przyjmowane w historiografii. Wynika z nich m.in., że w trzynastowiecznych źródłach śląskich termin ten oznaczał każdego członka warstwy rycerskiej⁷, a w średniowiecznych źródłach polskich był on jednocześnie określeniem przynależności do rycerstwa-szlachty i tytułem rycerza pasowanego. W wymiarze przynależności społecznej owi *milites* to mieli być właściciele ziemscy zobowiązani do konnej służby wojskowej⁸. *Miles* jako określenie rycerza pasowanego miał stać się w późnym średniowieczu zaszczytnym tytułem nadawanym przez władców przede wszystkim możniejszym feudałom, zaś reszta stanu szlacheckiego miała status giermków⁹. Według Tomasza Jurka natomiast określenie *Ritter-miles* funkcjonowało od pocz. XIV w. i oznaczało rycerza pasowanego. Była to indywidualna cecha wyróżniająca, będąca oznaką prestiżu, jednak nie dająca żadnego uprzywilejowania prawnego¹⁰. Jak wiadomo, grupa społeczna posiadaczy ziemskich (*terrigenae*) nie była tożsama z rycerstwem. Określenia takie jak *Ritter und Manne, milites et clientes, milites et vassali* miały odróżniać rycerzy od reszty posiadaczy lenn (*rittermässige Leute, militares*)¹¹.

By rozważyć znaczenie owego terminu w odniesieniu do księstwa brzeskiego, poddano analizie landbuch władztwa księcia Ludwika I (zm. 1399) pod kątem występowania tam rycerzy w różnych aspektach. Landbuch *Lehn und Erbe* (dalej LuE) znajduje się w Archiwum Państwowym we Wrocławiu (APWr.), Rep. 21, nr 474. Jest to księga rejestrująca wystawiane przez kancelarię książęcą Ludwika dokumenty potwierdzające alienacje dóbr ziemskich, a więc księga rejestrowa¹². Zawartość jej odnosi się do okresu 1358–1366, przy czym najwięcej dokumentów wystawionych zostało w latach 1358–1364. Autorem wpisów był notariusz księcia Ludwika I Jan z Oławy (*Johannes Pfarer für Ohlau*). Jest to źródło o tyle wartościowe, że zawiera zdecydowaną większość dokumentów książęcych z tego okresu oraz pozwala śledzić kolejność i zmiany występowania poszczególnych

6 H. SAMSONOWICZ, *Jeszcze o pasie*, s. 212.

7 Ambroży BOGUCKI, *Termin miles w źródłach śląskich XIII i XIV w.*, in: *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej*, Warszawa 1981, s. 226–227. Jednak w odniesieniu do śląskiego rycerstwa z XIII w. tego typu terminów spotykamy nader niewiele – zaledwie kilka; zob. Marek CETWIŃSKI, *Rycerstwo śląskie do końca XIII w. Biogramy i rodowody*, Wrocław 1982, s. 13, 21, 93, 124, 156, 168, 203.

8 A. BOGUCKI, *Interpretacje nazw rycerstwa (XIII–XV wiek)*, in: *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej*, red. Stefan Kuczyński, t. 9, Warszawa 2001, s. 191–194; zob. Janusz BIENIAK, „*Milites*” w procesie polsko-krzyżackim z 1339 roku, *Przegląd Historyczny*, 75, 1984, z. 3, s. 504; idem, *Jeszcze w sprawie genezy polskich rodów rycerskich w Polsce*, *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej*, red. S. Kuczyński, t. 4, Warszawa, s. 45–55.

9 A. BOGUCKI, *Rycerz i panosza w źródłach polskich XIV i XV wieku*, in: *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej*, t. 7, red. S. Kuczyński, Warszawa 1996, s. 164–170.

10 Tomasz JUREK, *Vom Rittertum zum Adel. Zur Herausbildung des Adelsstandes im mittelalterlichen Schlesien*, in: *Adel in Schlesien*, t. 1, hrsg. von Jan Harasimowicz, Matthias Weber, München 2010, s. 65.

11 Także mieszczanie oraz sołtysi posiadali dobra ziemskie, do których przynależała służba konna; zob. Ibidem, s. 66.

12 T. JUREK, *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego*, tom II: 1385–1395, Poznań 2000, s. VIII–IX.

rycerzy¹³. Wydaje się, że analiza tego koherentnego merytorycznie oraz chronologicznie źródła pozwoli na uniknięcie błędów takich, „jak wizje oparte na zbitkach źródłowych, pochodzących z różnych okresów czasu, nieuwzględnianie różnic regionalnych i przyjmowanie gotowych schematów, których nazwy i cechy szczególne mogą niekiedy do dziś wprowadzać w błąd”, na co zwracał uwagę Henryk Samsonowicz¹⁴. Tomasz Jurek natomiast przestrzegał, że proponując rekonstrukcje modelowe, trzeba liczyć się z tym, że mogą być one zweryfikowane przez przykłady indywidualne¹⁵.

Na kartach 1–181 zamieszczonych zostało 635 dokumentów i not, które były przedmiotem analizy¹⁶. Jej celem było sprawdzenie zarówno treści, jak i listy świadków dokumentów pod kątem występowania rycerzy określanych jako *miles*, rzadziej *Ritter*. Szczególną uwagę zwracano na częstotliwość, miejsce i czas ich występowania, na zależność tytułu od formy dokumentu (całościowy czy ekscerpt), na zależność tytułu od częstotliwości świadczenia danego rycerza, od pozycji rodu, z którego się wywodził, oraz jego wieku. Istotne było odniesienie tytułu do treści dokumentu, a przede wszystkim do służby konnej jego nosiciela. Zwrócono uwagę na zależność testowania rycerzy z danego weichbildu od sytuacji politycznej. Istotne wydaje się być potwierdzenie tezy Boguckiego, że „nierycerze” to germkowie oraz odniesienie się do tytułu *strenuus miles*.

Warto mieć na uwadze, że tytułem równoznacznym z *miles* (*Ritter*) był *dominus* (*Herr*). I rzeczywiście, w omawianym landbuchu rycerze są tak określani konsekwentnie (*fidelis nr miles Dns*). Jednak określenie *dominus* jest powszechniejsze niż *miles*, zwłaszcza, że byli tak określani zarówno władcy, duchowni (*Dns Henricus plebanus in Lobin*), w końcu kobiety, zarówno małżonki, jak i wdowy (*honesta Dna Lucia uxor Ramfoldi Boruthe*). Wyznacznikiem rycerskiego statusu uznajemy więc słowo *miles* (*Ritter*).

Poniżej wymienieni zostali feudałowie, którzy w dokumentach omawianego landbuchu występują z tytułem rycerskim. Tytułowani oni byli *noster miles*, ewentualnie *fidelis noster miles*. W dokumentach pisanych po niemiecku to najczęściej *getruwen Ritter*. Obok nazwisk podano informację ile razy w analizowanej księdze występują z tytułem, a ile razy w ogóle (np. 31/49 przy Mikołaju Czambor), zaś w przypisach numery kart landbuchu i w nawiasie jego nowożytnej kopii, na których znajdują się miejsca występowania rycerzy, oraz data i miejsce transakcji, w której uczestniczyli. W przypisach podano także kiedy wzmiankowani feudałowie pojawiają się w źródłach po raz pierwszy, kiedy po raz pierwszy z tytułem rycerskim oraz kiedy po raz ostatni, co pomaga zorientować się co do ich wieku.

W księdze zidentyfikowano 21 rycerzy występujących częściej niż raz. Oprócz tych odnaleziono jeszcze pięciu pojawiających się jednorazowo oraz jednego pochodzącego spoza władztwa Ludwika¹⁷:

13 Odniesienie analizowanych zapisów rejestrowych do istniejących, bądź opublikowanych w całości dokumentów świadczy o precyzyjnym przepisaniu listy świadków przez Jana z Oławy.

14 H. SAMSONOWICZ, *Jeszcze o pasie*, s. 214.

15 T. JUREK, *Elity Śląska w późniejszym średniowieczu*, in: *Kolory i struktury średniowiecza*, red. Wojciech Fałkowski, Warszawa 2004, s. 405.

16 W dziale Akta Miasta Wrocławia APWr. znajduje się wolumin powstały w XVII lub XVIII w., pochodzący jeszcze z wrocławskiej *Stadtbibliothek*, który zawiera ekscerpty z omawianego tu landbuchu (sygn. nr 413 [B 89, 1], k. 1-140 – *Annotata aus den briegischen alten Lehns Registratur*, T.2). Także on został poddany analizie.

17 Rycerzem księcia Ludwika nie uznajemy Conradusa de Borsnicz, syna starosty ks. wrocławskiego; zob. T.

1. (31^{18/49}) Nicolaus (Nycolaus, Nicol) Czambor¹⁹ – lata świadkowania: 1358–59; 1361–62, 1364–65; miejsca świadkowania oraz ilość razy występowania: Brzeg 17, Wrocław 8, Oleśnica Mała 3.

JUREK, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1996, s. 208. Występował on jako świadek księcia tylko podczas jego pobytów we Wrocławiu 26 XI 1362 i 12 I 1365; zob. *Urkunden der Stadt Brieg, urkundliche und chronikalische Nachrichten über die Stadt Brieg, die dortigen Klöster, die Stadt- und Stiftungsgüter bis zum Jahre 1550*, CDS, Bd. IX, hrsg. von Colmar Grünhagen, Breslau 1870 (dalej: UB), nr 250; Robert ROESSLER, *Urkunden Herzog Ludwig I. von Brieg*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 6, 1864 (dalej: Roessler), nr 471, 472, 589.

- 18 **1.** APWr, Rep. 21, sygn. nr 474, k. 2 v-3 r – dalej podane tylko numery kart, (APWr, Akta miasta Wrocławia, sygn. nr 413, k. 6 v – dalej podane tylko numery kart); 16 IX 1358, Brzeg; Roessler (w tym zestawieniu brak testacji, odniesienie do treści dokumentu), nr 114; *Regesty śląskie*, t. IV (1358-1359), opr. Janina Gilewska-Dubis, Kazimierz Bobowski, Wrocław 1992 [dalej: Regesty, IV], nr 184. **2.** k. 4 r (8 r-v); 20 IX 1358, Brzeg; Roessler, nr 117; Regesty, IV, nr 188. **3.** k. 5 v; 22 IX 1358, Brzeg; Regesty, IV, nr 194. **4.** k. 5 v (10 v); 11 XI 1358, Brzeg; Roessler, nr 134. **5.** k. 6 v (15 r-v); 23 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 124; Regesty, IV, nr 241. **6.** k. 7 v (14 r); 23 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 125, Regesty, IV, nr 242. **7.** k. 9 v (17 v); 22 IX 1358, Brzeg; Roessler, nr 99; Regesty, IV, nr 94, 193. **8.** k. 11 v (18 v); 9 III 1358, Brzeg; Roessler, nr 97; Regesty, IV, nr 57. **9.** k. 12 r (20 v); 13 XII 1358 Wrocław; Roessler, nr 149; Regesty, IV, nr 315. **10.** k. 15 v (16 v); 26 XI 1358, Wrocław; Roessler, nr 143; Regesty, IV, nr 286. **11.** k. 18 r (96 r-v); 5 I 1359, Wrocław; Roessler, nr 167; Regesty, IV, nr 341. **12.** k. 18 v (26 r); 13 I 1359, Wrocław; Roessler, nr 168, Regesty, IV, nr 350. **13.** k. 19 r (26 v); 13 VIII 1359, Brzeg; Regesty, IV, nr 575. **14.** k. 19 v (27 r); 13 VIII 1359, Brzeg; Regesty, IV, nr 574. **15.** k. 20 r (28 v); 14 VIII 1359, Brzeg; Regesty, IV, nr 573; UB, 170. **16.** k. 20 r (29 r); 31 VIII 1359, Brzeg; Roessler, nr 196; Regesty, IV, nr 591; UB, nr 171, 187. **17.** k. 29 v (39 v); 16 III 1360, Brzeg; Roessler, nr 233; *Regesty śląskie*, t. V (1360), opr. Gilewska-Dubis, Wrocław 1992 (dalej: Regesty, V), nr 121, 122; CDS, IX, s. 28, nr 184. **18.** k. 57 v (48 r); 3 V 1361, Wrocław; Roessler, nr 319. **19.** k. 72 v (51 v); 9 IX 1361; Roessler, nr 346. **20.** k. 73 r (52 r); 29 X 1361; Roessler, nr 363. **21.** k. 73 v (52 r-v); 29 X 1361; Roessler, nr 364. **22.** k. 101 r (60 r); 27 VII 1362, Wrocław; Roessler, nr 441. **23.** k. 111 v (67 r); 12 XII 1362, Brzeg; Roessler, nr 474. **24.** k. 111v-112r (k. 67 v); 21 X 1362, Brzeg; Roessler, nr 456. **25.** k. 128 v (k. 75 r-76 r); 18 II 1364, Wrocław; Roessler, nr 522. **26.** k. 130 v (77r-v); 2 V 1364, Brzeg; Roessler, nr 536. **27.** k. 136 r (81 r-v); 11 VIII 1364, Oleśnica Mała; Roessler, nr 555. **28.** k. 145 v-146 r (83 v); 4 VIII 1364, Oleśnica Mała; Roessler, nr 550. **29.** k. 159 v (87 r-v); 11 VIII 1364, Oleśnica Mała; Roessler, nr 556. **30.** k. 162 r (89 r); 18 I 1364, Wrocław; Roessler, nr 517. **31.** k. 166 v-167 r; 29 VI 1365, Brzeg.
- 19 Po raz pierwszy w źródłach: 19 I 1344 (*Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, 2. Theil, hrsg. von Colmar Grünhagen, Hermann Markgraf, Leipzig 1883 [dalej: LuBU, II], nr 14, s. 206-207); jako rycerz: 9 III 1358 (Regesty, IV, nr 57); po raz ostatni: 8 III 1366 (Roman STELMACH, *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, Wrocław 2014 [dalej: Katalog], nr 3313).

2. (27²⁰/36) Michael Curzantka (Kurzantka, Cursantka²¹) – 1360, 1362–64; Brzeg 13, Wrocław 5, Oleśnica Mała 3, Lubin 3, Oława 2, Praga 1.

3. (26²²/32) Wilricus de Wangintin²³ – 1358–1360; Brzeg 17, Wrocław 5, Lubin 3, Praga 1.

20 **1.** k. 35 r (43 v); 29 IX 1360, Oleśnica Mała; Roessler, nr 257; Regesty, V, 271. **2.** k. 38 r (44 r); 29 X 1360, Oleśnica Mała; Roessler, nr 273; Regesty, V, nr 329. **3.** k. 100 v (60 r); 1362, Lubin. **4.** k. 101 r (60 r); 27 VII 1362, Wrocław; Roessler, nr 441. **5.** k. 101 r; 1362, Wrocław. **6.** k. 162 r (89 r); 18 I 1364, Wrocław; Roessler, nr 517. **7.** k. 101 v (230, 60 v); 13 I 1364 Praga; Roessler, nr 516. **8.** k. 102 v (61 r); 1362, Brzeg. **9.** k. 104 r (62 v); 5 IX 1362, Brzeg. **10.** k. 104 v (63 r); 6 IX 1362, Brzeg; Roessler, nr 449. **11.** k. 105 v (64 r); 30 X 1362, Brzeg; Roessler, nr 457. **12.** k. 117 r (120 v); 7 VII 1363, Lubin; Roessler, nr 499. **13.** k. 118 v (121 v); 8 VII 1363, Lubin; Roessler, nr 500. **14.** k. 120 v-121 r (71v-72v); 5 V 1363, Brzeg; Roessler, nr 488; UB, nr 229, XXXIVa. **15.** k. 127 r (74 v); 9 I 1364, Brzeg; Roessler, nr 514. **16.** k. 127 v (75 r); 17 IV 1364, Brzeg; Roessler, nr 530. **17.** k. 128 v (k. 75 r-76 r); 18 II 1364, Wrocław; Roessler, nr 522. **18.** k. 129 r (76 v); 21 IV 1364, Brzeg; Roessler, nr 533. **19.** k. 129 v (76 v); 9 VIII 1364, Oława; Roessler, nr 506. **20.** k. 129 v (77 r); 16 IV 1364, Brzeg; Roessler, nr 529. **21.** k. 136 r (81 r-v); 11 VIII 1364, Oleśnica Mała; Roessler, nr 555. **22.** k. 156 r (85 v); 9 XI 1364, Brzeg; Roessler, nr 572. **23.** k. 158 r (86 v); 10 XI 1364, Brzeg; Roessler, nr 575. **24.** k. 158 r (86 v); 10 XI 1364, Oława; Roessler, nr 573. **25.** k. 161 r (89 r); 16 III 1364, Brzeg; Roessler, nr 524. **26.** k. 171 v (92 v); 9 III 1366, Brzeg; Roessler, nr 628. **27.** k. 175 r (93 r-v); 5 V 1363, Wrocław; Roessler, nr 489; UB, nr 228.

21 Po raz pierwszy w źródłach i jako rycerz: 29 IX 1360 (Regesty, V, 271); po raz ostatni: 25 V 1381 (Roessler, nr 919).

22 **1.** k. 2 v-3 r (6 v); 16 IX 1358, Brzeg; Roessler, nr 114; Regesty, IV, nr 184. **2.** k. 4 r (8 r-v); 20 IX 1358, Brzeg; Roessler, nr 117; Regesty, IV, nr 188. **3.** k. 4 v (8 v-9 r); 5 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 121; Regesty, IV, nr 218. **4.** k. 5 v (10 r); 24 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 127; Regesty, IV, nr 240. **5.** k. 5 v; 22 IX 1358, Brzeg; Regesty, IV, nr 194. **6.** k. 5 v (k. 10 v); 11 XI 1358, Brzeg; Roessler, nr 134. **7.** k. 6 r (11 r-v); 4 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 120; Regesty, IV, nr 211. **8.** k. 6 v (12 v); 23 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 123; Regesty, IV, nr 236. **9.** k. 6 v (15 r-v); 23 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 124; Regesty, IV, nr 241. **10.** k. 7 r (13 r); 23 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 126, Regesty, IV, nr 238. **11.** k. 7 v (14 r); 23 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 125, Regesty, IV, nr 242. **12.** k. 8 v (20 r); 1 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 118; Regesty, IV, nr 206. **13.** k. 10 v (23 v); 18 I 1359, Brzeg; Roessler, nr 169, Regesty, IV, nr 356. **14.** k. 10 v (23 r); 18 I 1359, Brzeg; Roessler, nr 170; Regesty, IV, nr 357; CDS, IX, s. 25, nr 162. **15.** k. 11 r; 18 I 1359, Brzeg; Regesty, IV, nr 358. **16.** k. 11 v (16 r); 13 XI 1358 Brzeg; Roessler, nr 141; Regesty, IV, nr 267. **17.** k. 12 r (20 v); 13 XII 1358 Wrocław; Roessler, nr 149; Regesty, IV, nr 315. **18.** k. 15 v (16 v); 26 XI 1358, Wrocław; Roessler, nr 143; Regesty, IV, nr 286. **19.** k. 16 r (21 v); 13 XII 1358, Brzeg; Roessler, nr 151; Regesty, IV, nr 314. **20.** k. 17 r (22 r); 4 XII 1358, Wrocław; Roessler, nr 144; Regesty, IV, nr 293. **21.** k. 18 r (96 r-v); 5 I 1359, Wrocław; Roessler, nr 167; Regesty, IV, nr 341. **22.** k. 18 v (26 r); 13 I 1359, Wrocław; Roessler, nr 168, Regesty, IV, nr 350. **23.** k. 22 v (33 r); 1 I 1360, Praga; Roessler, nr 217; Regesty, V, nr 31. **24.** k. 26 r; 24 II 1360, Lubin; Regesty, V, nr 89. **25.** k. 27 r (101 r); 13 XII 1358, Lubin; Roessler, nr 150; Regesty, IV, nr 313. **26.** k. 28 r (102 v); 7 III 1360, Lubin; Roessler, nr 228; Regesty, V, nr 104.

23 Po raz pierwszy: 16 II 1342 (*Urkunden-Buch der Stadt Liegnitz und ihres Weichbildes bis zum Jahre 1455*, hrsg. von Friedrich Wilhelm Schirmacher, Liegnitz 1866 [dalej: UBL], nr 123, s. 89); jako rycerz: 16 IX 1358 (Regesty, IV, nr 184); po raz ostatni: 7 III 1360 (Regesty, V, nr 104).

4. (24²⁴/44) Franczko (Franzke, Franzco) Budswoy²⁵ – 1360–1364; Chojnów 14, Wrocław 5, Lubin 4.

5. (16²⁶/28) Johannes (Hannos) de Schelndorf (Schellendorf)²⁷ – 1361–1366; Brzeg 6, Wrocław 3, Chojnów 2, Praga, Pątnów Legnicki, Świdnica, Oława, Lubin – 1.

6. (14²⁸/26) Otto Budswoy²⁹ – 1360–1365; Chojnów 9; Lubin 2; Pątnów Legnicki, Świdnica 1.

- 24 **1.** k. 40 r (104 r); 25 X 1360, Lubin; Roessler, nr 268; Regesty, V, nr 322. **2.** k. 40 r (104 v); 5 XI 1360, Chojnów; Regesty, V, nr 342. **3.** k. 40 v (104 v); 5 XI 1360, Chojnów; Roessler, nr 275; Regesty, V, nr 341. **4.** k. 42 r (106 r-v); 26 XI 1360 Chojnów; Roessler, nr 279; Regesty, V, nr 365. **5.** k. 43 r-v (105 r-v); 11 XII 1360, Wrocław; Roessler, nr 284; Regesty, V, nr 381. **6.** k. 43 v (45 v); 16 XII 1360 Wrocław; Roessler, nr 266; Regesty, V, nr 388. **7.** k. 44 v; 6 XII 1360, Wrocław; Roessler, nr 283; Regesty, V, nr 375. **8.** k. 44 v (107 r-108 r); 15 XII 1360, Lubin; Roessler, nr 285; Regesty, V, nr 387. **9.** k. 50 r-v (109 r); 16 IV 1361, Chojnów; Roessler, nr 309. **10.** k. 71 v (111 r); 18 X 1361, Chojnów. **11.** k. 72 r (111 v); 24 IX 1361, Chojnów; Roessler, nr 348. **12.** k. 78 v; 1361, Lubin. **13.** k. 83 v (114 v); 20 I 1362, Chojnów; Roessler, nr 395. **14.** k. 101 r (60 r); 27 VII 1362, Wrocław; Roessler, nr 441. **15.** k. 101 r; 1362, Wrocław. **16.** k. 110 r (120 r); 29 XI 1362, Chojnów. **17.** k. 114 v (120 v); 12 I 1363, Chojnów; Roessler, nr 480. **18.** k. 124 r (122 v); 1364, Lubin. **19.** k. 142 v (126 v); 1362, Chojnów. **20.** k. 143 r-v (126 v-127 r); 7 VII 1363, Chojnów; Roessler, nr 547. **21.** k. 149 r (127 v); 1361. **22.** k. 157 v (129 v); 28 XI 1364, Chojnów; Roessler, nr 584. **23.** k. 163 v (131 r); 21 X 1364, Chojnów. **24.** k. 164 r (131 v-132 r); 9 X 1364, Chojnów; Roessler, nr 564.
- 25 Po raz pierwszy: 22 X 1353 (Regesty, II, nr 769); jako rycerz: 25 X 1360 (Regesty, V, nr 322); po raz ostatni: 10 IV 1366 (Roessler, nr 634).
- 26 **1.** k. 78 r (55 r); 18 X 1361, Wrocław; Roessler, nr 358. **2.** k. 101 v (230, 60 v); 13 I 1364 Praga; Roessler, nr 516. **3.** k. 102 r (119 r); 27 VII 1362, Pątnów Legnicki; Roessler, nr 444; UBL, nr 234, s. 158-159. **4.** k. 102 v (61 r); 1362, Brzeg. **5.** k. 103 r (61 v); 5 VIII 1362, Świdnica. **6.** k. 103 v (62 r); 10 VIII 1362, Oława; Roessler, nr 447. **7.** k. 104 r (62 v); 5 IX 1362, Brzeg. **8.** k. 104 v (63 r); 6 IX 1362, Brzeg; Roessler, nr 449. **9.** k. 106 v-107 r (64 v-65 r); 27 V 1362, Brzeg; Roessler, nr 432. **10.** k. 120 v-121 r (71 v-72 v); 5 V 1363, Brzeg; Roessler, nr 488; UB, nr 229, XXXIVa. **11.** k. 142 v (126 v); 1362, Chojnów. **12.** k. 163 r (89 r-v); 3 IV 1365, Brzeg. **13.** k. 163 v (131 r); 15 V 1365, Chojnów. **14.** k. 165 v (89 v); 6 V 1365, Wrocław. **15.** k. 175 r (93 r-v); 5 V 1363, Wrocław; Roessler, nr 489; UB, nr 228. **16.** k. 179 v-180 r (137 r); 3 V 1366, Lubin; Roessler, nr 637.
- 27 Po raz pierwszy: 22 XI 1360 (Roessler, nr 277); jako rycerz: 18 X 1361 (Roessler, nr 358); po raz ostatni w 1397.
- 28 **1.** k. 38 r (104 r); 22 X 1360, Lubin; Roessler, nr 267; Regesty, V, nr 316. **2.** k. 42 r (106 r-v); 26 XI 1360 Chojnów; Roessler, nr 279; Regesty, V, nr 365. **3.** k. 82 r-v (114 r); 19 I 1362, Chojnów; Roessler, nr 392. **4.** k. 83 v (114 v); 20 I 1362, Chojnów; Roessler, nr 395. **5.** k. 98 v (116 v); 20 VII 1362, Chojnów; Roessler, nr 428. **6.** k. 98 v (116 v-117 r); 19 VI 1362, Chojnów; Roessler, nr 437. **7.** k. 102 r (119 r); 27 VII 1362, Pątnów Legnicki (Panthen); Roessler, nr 444; UBL, nr 234, s. 158-159. **8.** k. 103 r. (61 v); 5 VIII 1362, Świdnica. **9.** k. 114 v (120 v); 12 I 1363, Chojnów; Roessler, nr 480. **10.** k. 124 r (122 v); 1364, Lubin. **11.** k. 142 v (126 v); 1362, Chojnów. **12.** k. 149 r (127 v); 1361. **13.** k. 157 v (129 v); 28 XI 1364, Chojnów; Roessler, nr 584. **14.** k. 163 v (131 r); 15 V 1365, Chojnów.
- 29 Po raz pierwszy: 20 X 1360 (Regesty, V, nr 310); jako rycerz: 22 X 1360 (Regesty, V, nr 316); po raz ostatni: 15 V 1365.

7. (12³⁰/23) Otto de Czedlicz³¹ – 1361–63, 1365; Chojnów 8, Lubin, Świdnica, Brzeg, Wrocław – 1.

8. (12³²/12) Johannes de Mlecksch (Mlecksch)³³ – 1360–62, 1364; Brzeg 5, Lubin 3, Chojnów 2, Wrocław, Praga – 1.

9. (12³⁴/33) Petrus de Redirn (Redern)³⁵ – 1361, 1364; Chojnów 6, Wrocław 2, Lubin 2, Świdnica 1.

10. (12³⁶/18) Czenko de Pritticz (Prettycz, Prittiz)³⁷ – 1363–1364; Brzeg 9, Oława 3.

11. (6³⁸/12) Jaraschius (Jaraczius, Jarakschius) de Pogrella³⁹ – 1358–1360, 1363;

30 **1.** k. 49 r (109 r); 18 V 1361, Lubin; Roessler, nr 324; UBL, nr 221, s. 151. **2.** k. 72 r (111 v); 24 IX 1361, Chojnów; Roessler, nr 348. **3.** k. 83 r (113 v); 21 II 1362, Chojnów; Roessler, nr 404. **4.** k. 83 r (114 r); 20 I 1362, Chojnów; Roessler, nr 396. **5.** k. 83 v (114 v); 20 I 1362, Chojnów; Roessler, nr 395. **6.** k. 98 v (116 v); 20 VII 1362, Chojnów; Roessler, nr 428. **7.** k. 103 r. (61 v); 5 VIII 1362, Świdnica. **8.** k. 114 v (120 v); 12 I 1363, Chojnów; Roessler, nr 480. **9.** k. 142 v (126 v); 1362, Chojnów. **10.** k. 163 r (89 r-v); 3 IV 1365, Brzeg. **11.** k. 163 v (131 r); 15 V 1365, Chojnów. **12.** k. 165 v (89 v); 6 V 1365, Wrocław.

31 Po raz pierwszy i jako rycerz: 18 V 1361 (UBL, nr 221, s. 151); po raz ostatni: 15 VII 1397 (Roessler, nr 1182); zob. T. JUREK, *Obce rycerstwo*, s. 308.

32 **1.** k. 40 r (104 v); 5 XI 1360, Chojnów; Regesty, V, nr 342. **2.** k. 40 v (104 v); 5 XI 1360, Chojnów; Roessler, nr 275; Regesty, V, nr 341. **3.** k. 63 v (110 r); 12 VII 1361, Wrocław; Roessler, nr 331. **4.** k. 69 r; 1361, Brzeg. **5.** k. 101 v (230, 60 v); 13 I 1364 Praga; Roessler, nr 516. **6.** k. 105 r (119 r-v); 30 IX 1362, Lubin; Roessler, nr 452. **7.** k. 105 r (119 v); 3 X 1362, Lubin; Roessler, nr 454. **8.** k. 105 v (64 r); 30 X 1362, Brzeg; Roessler, nr 457. **9.** k. 107 v (k. 65 v); 5 XI 1362, Brzeg; Roessler, nr 460; UB, nr 220. **10.** k. 108 r (66 r); 10 XI 1362, Brzeg; Roessler, nr 465. **11.** k. 108 v (66 v); 20 XI 1362, Brzeg; Roessler, nr 468. **12.** 140 r (124 r-v); 24 VIII 1361, Lubin; Roessler, nr 341.

33 Po raz pierwszy: 22 XI 1353 (Regesty, II, nr 769); jako rycerz: 5 XI 1360 (Regesty, V, nr 341); po raz ostatni: 6 VII 1378 (UB, nr 410).

34 **1.** k. 62 v (48 v); 30 IV 1361, Wrocław; Roessler, nr 317. **2.** k. 63 r; 1361. **3.** k. 71 v (111 r); 18 X 1361, Chojnów. **4.** k. 72 r (111 v); 24 IX 1361, Chojnów; Roessler, nr 348. **5.** k. 72 r (111 v); 28 IX 1361, Lubin; Roessler, nr 349. **6.** k. 78 r (55 r); 18 X 1361, Wrocław; Roessler, nr 358. **7.** k. 103 r (61 v); 5 VIII 1362, Świdnica. **8.** k. 124 r (122 v); 1364, Lubin. **9.** k. 143 r-v (126 v-127 r); 7 VII 1364, Chojnów; Roessler, nr 547. **10.** k. 157 v (129 v); 28 XI 1364, Chojnów; Roessler, nr 584. **11.** k. 163 v (131 r); 21 X 1364, Chojnów. **12.** k. 164 r (131 v-132 r); 9 X 1364, Chojnów; Roessler, nr 564.

35 Po raz pierwszy i jako rycerz: 30 IV 1361 (Roessler, nr 317); po raz ostatni: 7 IX 1374 (Roessler, nr 777); zob. Jurek, *Obce rycerstwo*, s. 273.

36 **1.** k. 65 v (50 r); 17 VIII 1361, Oława; Roessler, nr 339. **2.** k. 113 v (69 r); 4 I 1363, Oława; Roessler, nr 479. **3.** k. 117 v; 1363, Brzeg. **4.** k. 122 r (72 v); 2 VIII 1363, Brzeg; Roessler, nr 504. **5.** k. 122 v (72 v); 2 VIII 1363, Brzeg; Roessler, nr 503. **6.** k. 127 r (74 v); 9 I 1364, Brzeg; Roessler, nr 514. **7.** k. 127 v (75 r); 17 IV 1364, Brzeg; Roessler, nr 530. **8.** k. 145 v (83 r); 2 VIII 1364, Brzeg; Roessler, nr 549. **9.** k. 156 r (85 v); 9 XI 1364, Brzeg; Roessler, nr 572. **10.** k. 158 r (86 v); 10 XI 1364, Brzeg; Roessler, nr 575. **11.** k. 158 r (86 v); 10 XI 1364, Oława; Roessler, nr 573. **12.** k. 161 r (89 r); 16 III 1364, Brzeg; Roessler, nr 524.

37 Po raz pierwszy: 16 XI 1357 (Roessler, nr 181); jako rycerz: 17 VIII 1361 (Roessler, nr 339); po raz ostatni: 9 II 1380 (Roessler, nr 866); zob. Jurek, *Obce rycerstwo*, s. 268.

38 **1.** k. 6 v (15 r-v); 23 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 124; Regesty, IV, nr 241. **2.** k. 7v (14 r); 23 X 1358, Brzeg; Roessler, nr 125, Regesty, IV, nr 242. **3.** k. 39 v (45 r); 25 IV 1359, Brzeg; Regesty, IV, nr 468. **4.** k. 152 r (38 r-v, 84 v); 31 VII 1360, Oława; Roessler, nr 246; Regesty, V, nr 220. **5.** k. 115 r (69 v); 3 II 1363, Brzeg; Roessler, nr 484. **6.** k. 152 r (84 r-v), 15 VII 1360, Brzeg; Roessler, nr 243; Regesty, V, nr 15, 208.

39 Po raz pierwszy: 27 V 1345 (*Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens*, 1. Theil, hrsg. von Colmar Grünhagen,

Brzeg 5, Oława 1.

12. (5⁴⁰/5) Hankschone (Hanczkone, Hanusch, Hanksch) de Budswoy⁴¹ – 1360–61, 1363–1365 (raz w roku); Chojnów 4, Lubin 1.

13. (4⁴²/13) Petrus (Peczco) de Golnicz⁴³ – 1360, 1363, 1365; Lubin 3, Brzeg 1.

14. (4⁴⁴/4) Johannes (Januschio) de Pogrella⁴⁵ – 1358–59; Brzeg 4.

15. (6⁴⁶/10) Hanusch (Hannß, Hanke) von der Wesin (Wesen, Wezen; Johannes de Prato)⁴⁷ – 1362, 1364; Chojnów 5, Lubin.

16. (2⁴⁸/4) Jesse⁴⁹ – 1360, 1362; Lubin, Chojnów.

17. (2⁵⁰/3) Petrus Hocke⁵¹ – 1360; Lubin, Chojnów.

Herman Markgraf, Leipzig 1881 [dalej: LuBU, I], s. 324-328, nr 26); jako rycerz: 23 X 1358 (Regesty, IV, nr 241); po raz ostatni: 28 XII 1384 (*Regesty dokumentów przechowywanych na Górnym Śląsku*, T. 1, opr. Antoni Barciak, Karl Müller, Wrocław 204, nr 174); zob. T. JUREK, *Rodowód Pogorzeliów*, Kraków 2005, s. 67-69.

40 **1.** k. 42 r (106 r-v); 26 XI 1360 Chojnów; Roessler, nr 279; Regesty, V, nr 365. **2.** k. 78 v; 1361; Lubin. **3.** k. 114 v (120 v); 12 I 1363, Chojnów; Roessler, nr 480. **4.** k. 164 r (131 v-132 r); 9 X 1364, Chojnów; Roessler, nr 564. **5.** k. 164 v (132 r); 2 X 1365, Chojnów; Roessler, nr 613.

41 Po raz pierwszy: 3 III 1353 (Katalog, nr 2722); jako rycerz: 26 XI 1360 (Regesty, V, nr 365); po raz ostatni: 14 III 1369 (UBL, nr 260, s. 176-177).

42 **1.** k. 118 v (121 v); 8 VII 1363, Lubin; Roessler, nr 500. **2.** k. 123 v (122 v); 22 IX 1360, Lubin; Roessler, nr 254; Regesty, V, nr 262. **3.** k. 144 r-v (127 v); 22 VII 1360, Lubin; Roessler, nr 245; Regesty, V, nr 197. **4.** k. 163 r (89 r-v); 3 IV 1365 Brzeg.

43 Po raz pierwszy: 21 IX 1357 (LuBU, I, s. 332-333, nr 32; Regesty, III, nr 560); jako rycerz: 22 VII 1360 (Regesty, V, nr 197); po raz ostatni: 11 XI 1372 (UB, 336; Roessler, nr 728); zob. T. JUREK, *Obce rycerstwo*, s. 317.

44 **1.** k. 10 r (18 r); 11 IX 1358, Brzeg; Roessler, nr 109; Regesty, IV, nr 179. **2.** k. 19 r (26 v); 13 VIII 1359, Brzeg; Regesty, IV, nr 575. **3.** k. 19 v (27 r); 13 VIII 1359, Brzeg; Regesty, IV, nr 574. **4.** k. 139 r (81 v); 25 IV 1359, Brzeg; Roessler, nr 181; Regesty, IV, nr 469.

45 Po raz pierwszy w 1349; jako rycerz: 11 IX 1358; po raz ostatni w 1397 (T. JUREK, *Rodowód*, s. 73).

46 **1.** k. 82 r-v (114 r); 19 I 1362, Chojnów; Roessler, nr 392. **2-3.** k. 83 r-v (114 r-v); 20 I 1362, Chojnów; Roessler, nr 395-396. **4.** k. 83 r (113 v); 21 II 1362, Chojnów; Roessler, nr 404. **5.** k. 96 v (k. 115v); 19 VI 1362, Chojnów; Roessler, nr 438. **6.** k. 124 r (122 v); 1364, Chojnów.

47 Po raz pierwszy: 15 III 1353 (Regesty, II, nr 845); jako rycerz: 19 I 1362 (Roessler, nr 392); po raz ostatni: 28 X 1379 (UB, nr 420).

48 **1.** k. 38 r (104 r); 22 X 1360, Lubin; Roessler, nr 267; Regesty, V, nr 316. **2.** k. 82 r-v (114 r); 19 I 1362, Chojnów; Roessler, nr 392.

49 Po raz pierwszy i jako rycerz: 22 X 1360 (Regesty, V, nr 316); po raz ostatni: 14 III 1369 (UBL, nr 260, s. 176-177).

50 **1.** k. 40 r (104 r); 25 X 1360, Lubin; Roessler, nr 268; Regesty, V, nr 322. **2.** k. 40 r (104 v); 5 XI 1360, Chojnów; Regesty, V, nr 342.

51 Po raz pierwszy i jako rycerz: 25 X 1360 (Regesty, V, nr 322); po raz ostatni: 21 I 1362 (Roessler, nr 397).

18. (2⁵²/2) Thamo de Schelndorf⁵³ – 1360, 1361; Brzeg, Wrocław.
19. (2⁵⁴/2) Ticzco (Tizze) de Czedlicz⁵⁵ – 1361, 1362; Lubin, Chojnów.
20. (1⁵⁶/3) Henricus de Landscron⁵⁷ – 1361; sl.
21. (1⁵⁸/3) Johannes de Reste⁵⁹ – 1359; Wrocław.

Rycerze pojawiający się jeden raz to: Heynke de Meyenwalde de Czedlicz⁶⁰, Johannes Semansdorf⁶¹, Matthias i Ramfoldus de Cobschicz⁶² oraz Hensschilone de Czedlicz⁶³.

Po przeanalizowaniu miejsc i kontekstów występowania rycerzy w landbuchu księcia Ludwika można zgodzić się z kilkoma konkluzjami Boguckiego. Przede wszystkim z tą, że między feudałami noszącymi tytuł rycerski i pozostałymi nie było różnic prawnych, a przynajmniej, że trudno takie stwierdzić. Obie grupy odróżniało to, że na listach świadków od k. XIII w. *milites* zawsze znajdowali się na pierwszych miejscach⁶⁴. Jedynym wyjątkiem stwierdzonym podczas analizy był często testujący Schenko de Schonaw, który dwukrotnie miał precedencję przed rycerzem⁶⁵.

Według T. Jurka, ludzie świadkujący w dokumentach książęcych, to przeważnie grupa stale niemal towarzysząca księciu. Nadawało im to charakter elity dworskiej, jednak nie wiadomo, na ile przekładało się na wpływy polityczne. Owe ścisłe otoczenie książęce w różnych dzielnicach stanowiło grupy zamknięte. Ludzie ci wywodzili się przeważnie z miejscowego rycerstwa, stanowili emanację lokalnych środowisk⁶⁶.

52 1. k. 43 r-v (105 r-v); 11 XII 1360, Wrocław; Roessler, nr 284; Regesty, V, nr 381. 2. k. 45 v (108 r); 1361, Brzeg.

53 Po raz pierwszy i jako rycerz: 11 XII 1360 (Regesty, V, nr 381).

54 1. k. 49 r (109 r); 18 V 1361 Lubin; Roessler, nr 324; UBL, nr 221, s. 151. 2. k. 98 v (116 v); 20 VII 1362, Chojnów; Roessler, nr 428.

55 Po raz pierwszy i jako rycerz: 18 V 1361 (UBL, nr 221, s. 151); po raz ostatni: 12 IX 1379 (Katalog, nr 4011).

56 k. 149 r (127 v); 1361, sine loco.

57 Po raz pierwszy: 29 V 1336 (UBL, nr 108, s. 75); jako rycerz: 3 II 1343 (UBL, nr 131, s. 95); po raz ostatni: 1362 Juli 22 (Roessler, 443); zob. Jurek, *Obce rycerstwo*, s. 248.

58 k. 21 v (31 r); 27 X 1359, Wrocław; Roessler, nr 205, Regesty, IV, nr 623.

59 Po raz pierwszy i jako rycerz: 27 X 1359 (Regesty, IV, nr 623); po raz ostatni: 6 XII 1369 (Katalog, nr 3528).

60 k. 17 r; 8 XII 1358, Wrocław; Roessler, nr 146; Regesty, nr 301.

61 k. 19 v; 28 IV 1359, Lubin; Roessler, nr 182; Regesty, IV, nr 472.

62 k. 94 v; 25 V 1362, Brzeg; Roessler, nr 431.

63 k. 143 r-v; 7 VII 1364, Chojnów; Roessler, nr 547.

64 A. BOGUCKI, *Termin miles*, s. 225-226.

65 4 i 11 XII 1358 r. wystąpił przed rycerzem Wilricusem von Wangintin.; zob. LuE, k. 17 r; Regesty, IV, nr 293, nr 306. Schenko de Schonaw (z Kruszyny k. Brzegu) musiał pełnić istotną rolę na dworze księcia Ludwika, bowiem świadkował ok. 70 razy i w większości przypadków występował na pierwszym miejscu na liście świadków.

66 T. JUREK, *Elity*, s. 408-410; idem, *Rotacja elity dworskiej na Śląsku w XII-XIV w.*, in: *Genealogia. Władza i społeczeństwo w średniowiecznej Polsce*, red. Andrzej Radziwiński, Jan Wroniszewski, Toruń 1999, s. 8.

Wymienieni wyżej *milites* pojawiali się obok księcia z różną częstotliwością – od kilkudziesięciu do kilku razy. Wydaje się, że nie było stałego członka otoczenia książęcego z tym tytułem. Byli wzywani w miarę potrzeb i okoliczności. Nawet ci, którzy występowali w dokumentach najczęściej, po rozłożeniu tego na lata, nie okazywali się permanentnymi towarzyszami księcia. Ci natomiast, którzy najczęściej zmieniali miejsca świadkowania, jak Johannes de Schelndorf – osiem miejsc, Michael Curzantka – sześć, Otto de Czedlicz i Johannes de Mlecksch – pięć, byli to ludzie stosunkowo młodzi, którzy stawiali się na książęce wezwanie, albo podróżowali wraz z władcą kierując się zapewne ambicją i oczekiwaniami. Nierzadko bywało tak, że rycerz świadcował kilkakrotnie w jednym miejscu i podobnym czasie, po czym zniknął z dokumentów. Świadczy to o tym, że otoczenie książęce zmieniało się wraz z miejscem pobytu władcy, nie stanowiąc raczej zamkniętej grupy.

Kolejną konkluzją jest twierdzenie, że tytuł rycerza nie zależał od częstotliwości świadczenia. Na przykład Theodoricus de Redern był świadkiem na około stu dokumentach Ludwika, natomiast tytuł rycerski miał Petrus de Redern, który świadcował na kilkudziesięciu, podobnie Idsik i Michael Kursantka. Tak więc *miles* to nie był tytuł dworski. Niektórzy jego nosiciele występowali sporadycznie, w dużych odstępach czasu, np. panowie z Pogorzeli, jednak byli tytułowani rycerzami konsekwentnie.

Zastanawiające jest, że owi *milites* nie zawsze byli tak tytułowani w testacjach dokumentów. Jak pokazuje zestawienie, w wielu sytuacjach wymieniani byli bez tytułu. Stwierdzono, że ta ambiwalencja stosowania tytułu rycerskiego nie była uzależniona ani od formuły dokumentu, tzn. *ego Ludowicus...*, *nota quod...*, *coram duce...*, ani od jego treści, ani od innych świadków. Autor zapisów to jeden człowiek – Jan z Oławy i wydaje się, że pisownia tytułów uzależniona była od formy, którą subiektywnie nadał on danego dnia. Znalezienie pełnej odpowiedzi wydaje się niemożliwe. Konsekwentnie natomiast pojawia się określenie *dominus*.

Jednym z paradygmatów panujących w historiografii jest powiązanie tytułu rycerskiego z pozycją społeczną jego nosiciela. Ambroży Bogucki pisał o „moźniejszych i bardziej zasłużonych szlachcicach”⁶⁷. Henryk Samsonowicz zawarł następującą opinię: „Uważam, że [obyczaj pasowania na rycerza – J.S.] stanowił ceremonię przeznaczoną dla ludzi, którzy już byli wysoko postawieni w hierarchii społecznej. Upraszczając sprawę: nie dlatego zajmowali pierwsze miejsca na listach świadków, że należeli do grupy pasowanych, lecz byli pasowani, ponieważ posiadali wysoki status społeczny i z tego tytułu wymieniani byli jako pierwsi wśród osób uwierzytelniających dokument”⁶⁸. Tomasz Jurek natomiast sugerował podział śląskiej warstwy feudalnej na szeregowie rycerstwo (*clientes*) i możnych panów (*milites*)⁶⁹.

Z analizy landbucha nie wynika taka zależność. Można wręcz wyciągnąć wniosek, że tytuł nie zależał od bogactwa rodu, skoro rycerzami byli pojedynczy przedstawiciele poszczególnych rodów, ewentualnie przedstawiciele rodów mało znanych. Dobrze to widać na przykładzie rodu Pogorzeli, którego najwybitniejszy przedstawiciel Myrsanus rycerzem nie był, zaś tytuł ten dzierżyli w otoczeniu księcia Ludwika Jaraschius i Johannes.

67 A. BOGUCKI, *Termin miles*, s. 258.

68 H. SAMSONOWICZ, *Jeszcze o pasie*, s. 211.

69 T. JUREK, *Elity*, s. 418.

Nie wynika z powyższego zestawienia, że *milites* to ludzie o jakimś specjalnym statusie społecznym i bogactwie.

Bogucki zwracał uwagę, że w Królestwie Polskim w XIV w. pasowano na rycerzy przede wszystkim szlachciców w starszym wieku⁷⁰. Doszedł on do wniosku, że rycerze dolnośląscy w XIV w. byli pasowani w wieku co najmniej trzydziestu kilku lat, a nieraz i po czterdziestym roku życia⁷¹. Z analizowanego zestawienia wynika podobny obraz struktury wieku rycerzy. Byli w otoczeniu księcia ludzie w sile wieku, jak najczęściej świadkujący Nicolaus de Czambor i Wilricus de Wangintin, którzy pojawili się w źródłach na początku lat 40-tych XIV w., więc w omawianym okresie mieli ok. 50 lat, albo więcej. Z drugiej strony mamy stosunkowo młodego (ok. 30 lat) Michaela Cursantka, który także był częstym towarzyszem księcia Ludwika, a np. Johannes de Pogrella występujący w latach 1358–1397 i Otto de Czedlicz w okresie 1361–1397, po otrzymaniu tytułu żyli jeszcze ponad 40 lat, więc otrzymali go być może już jako dwudziestokilkuletni młodzi mężczyźni⁷².

Jak wiadomo, prawo rycerskie wywodziło się z uprawnień do posiadania ziemi i wojskowych obowiązków służebnych, zaś służba konna (*dextrarialis servicio*) to powinność rzeczowa ciężająca na dobrach, nie na osobie⁷³. Jednym z celów analizy było także odniesienie treści dokumentów do rycerzy w nich występujących. Konkluzja jest taka, że dokumenty opisujące powinności rycerskie (niewiele w lanbuchu), przede wszystkim służbę konną, nie są związane z tytułami rycerskimi tych, których dotyczyły⁷⁴.

Nie mamy nawet pewności, że *miles* to tytuł militarny, a noszący go miał jakieś konkretne obowiązki zbrojne. Być może należał do bezpośredniej drużyny książęcej, której przedstawiciele pozostawali pod bronią, będąc gotowi stawić się na każde wezwanie panującego. Trudno jest udowodnić ową „militarną kompetencję” rycerzy pasowanych, zwłaszcza, że weryfikacja statusu śląskich uczestników konfliktu polsko-krzyżackiego, a więc także bitwy pod Grunwaldem, nie wskazuje, by uczestniczyli w nim tylko rycerze. Wprost przeciwnie, z listy opublikowanej przez Pfothenhauera wynika, że zdecydowana większość to wasale bez tytułu rycerskiego⁷⁵. Być może chodziło, analogicznie jak w przypadku księstwa nysko-otmuchowskiego, o podział na rycerzy stale zobowiązanych do służby i zobowiązanych alternatywnie⁷⁶. Tak więc o tytule rycerskim mogły decy-

70 A. BOGUCKI, *Termin miles*, s. 258.

71 Ibidem, s. 244-245.

72 Zob. J. BIENIAK, „*Milites*” w procesie, s. 505.

73 Karol BUCZEK, *Prawo rycerskie i powstanie stanu szlacheckiego w Polsce*, Przegląd Historyczny, 69, 1978, s. 28.

74 Z tytułem tym występowali w dokumentach także mieszczanie, zwłaszcza wrocławscy, posiadający majątki ziemskie, jednak nie w otoczeniu księcia Ludwika I; zob. A. BOGUCKI, *Termin miles*, s. 249. Czasami chodziło o rycerzy mieszkających w mieście; zob. Marek L. WÓJCIK, *Mieszczanin czy rycerz?: przyczynek do biografii Heinka z Głubczyc*, Średniowiecze Polskie i Powszechne, 5 (9), 2013, s. 191.

75 Paul PFOTENHAUER, *Schlesier im Dienste des Deutschen Ordens im Jahre 1410*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 15, 1880, s. 203-213; *Das Soldbuch des Deutschen Ordens 1410/1411. Teil II: Indices mit personengeschichtlichen Kommentaren*, bearb. von Sven Ekdahl, Koeln-Weimar-Wien 2004, s. 46nn.

76 Na przykład feudalny potencjał militarny księstwa biskupiego wynosił w pierwszej ćwierci XV w. 62 stale zobowiązanych do służby oraz 56 zobowiązanych alternatywnie (przede wszystkim sołtysi i dziedzice). W drugiej połowie XIV w. potencjał księstwa biskupiego nie przekraczał 171 „jednostek” służby. Dla księstwa wrocławskiego (okręgi wrocławski, urazki i średzki) wymiar służby wojskowej dla połowy XIV

dować chęć służenia zbrojnie księciu, albo nawet niegdysiejsze zasługi na polu walki. Założenie to musi pozostać jednak hipotezą.

W literaturze przedmiotu panuje zgodność co do tego, że każdy *miles* był pasowany⁷⁷. W odniesieniu do czternastowiecznego Śląska nie ma opisu pasowania, istnieją natomiast wzmianki źródłowe dotyczące tej ceremonii, np. przekaz *Kroniki książąt polskich*, że książę żagański Henryk V przy okazji koronacji Karola IV w Rzymie został *cinctus est baltheo militari*⁷⁸. Także informacja, że Arnold von Petirswalde przed bitwą pod Muhlendorfem został przez ks. świdnickiego Bernarda pasowany na rycerza: *sacri Romani Imperii militari investivimus dignitate*⁷⁹. Przed pasowaniem występował w dokumentach w niższej grupie, natomiast po tym akcie już jako *miles* i *dominus*⁸⁰. Podobnie Juwenis de Cyrna, który w dokumencie z 6 VII 1329 r. przez siebie wystawionym tytułował się: *militari cinctus habitu*⁸¹. Opisy pasowania najczęściej dotyczyły sytuacji przed lub po bitwie⁸². Nie ma podstaw, by negować związek tytułu oraz pasowania, jednak zastanawiający jest brak wzmianek opisujących tę ceremonię. Powszechne jest też przekonanie, że rycerz pasowany to *strenuus miles*, ew. *miles cinctus* (w dokumentach niemieckojęzycznych *strengin*, ew. *gestrengter Ritter*)⁸³. W Czechach, których kontakty ze Śląskiem od końca XIII w. stały się intensywne, pełnoprawnego rycerza określało słowo *opásany* albo *pasovány*, co, podobnie jak w języku łacińskim *strenuus*, oznacza „mężny”, „dzielny”⁸⁴.

W omawianym landbuchu określenie *strenuus* odnosiło się do pełniących funkcje starostów, a więc Cunada von Falkenhayn, starosta ks. wrocławskiego, który zawsze występował z tym określeniem, natomiast po śmierci jako *olim strenuus miles Dnus Cuncy-*

w. wynosił 54 „jednostki” służby, z czego potwierdzone są 32 konie bojowe; zob. Mateusz GOLIŃSKI, *Służba rycerska a potencjał militarny księstw śląskich w późnym średniowieczu. I. Księstwo nysko-otmuchowskie*, *Śląski Kwartalnik Historyczny* Sobótka, 53, 1998, 1–2, s. 49–50; idem, *Służba rycerska a potencjał militarny księstw śląskich w późnym średniowieczu. II. Księstwo wrocławskie na tle innych ziem dziedzicznych Korony Czeskiej*, *Śląski Kwartalnik Historyczny* Sobótka, 53, 1998, 3–4, s. 529; Jarosław SZYMAŃSKI, *Bitwa pod Kluczborkiem ok. 1368 r. – małe starcie na tle wielkiej polityki*, *Śląski Kwartalnik Historyczny* Sobótka, 69, 2014, nr 2, s. 36–7.

77 A. BOGUCKI, *Termin miles*, s. 240.

78 *Kronika książąt polskich*, opr. Zygmunt Węcławski, in: *Monumenta Poloniae Historica*, T. III, Lwów 1878, s. 539.

79 Wilhelm WATTENBACH, *Schlesische Ritter in der Schlacht bei Muhlendorf*, *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, 3, 1860, s. 199–200.

80 A. BOGUCKI, *Termin miles*, s. 242.

81 *Regesten zur schlesischen Geschichte 1327–1333, Codex Diplomaticus Silesiae*, Bd. 22, hrsg. von Colmar Grünhagen, Konrad Wutke, Breslau 1903, nr 4862.

82 Zob. A. BOGUCKI, *Termin miles*, s. 256–257.

83 Zob. idem, *Strenuus jako tytuł polskich rycerzy pasowanych (XIII–XV w.)*, *Przegląd Historyczny*, 77, 1986, s. 625–631; idem, *Tytuł rycerski jako kryterium identyfikacji osób w średniowieczu* in: *Personae – colligationes – facta*, red. J. Bieniak, Toruń 1991, s. 66–73; Krzysztof GUZIKOWSKI, *Milites novi w otoczeniu księcia wologoskiego Warcisława IV (1309–1326)*, *Przegląd Zachodniopomorski*, 31, 2016 z. 1, s. 74; Kazimierz PACUSKI, *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku. Studium z dziejów osadnictwa i elity władzy na Mazowszu średniowiecznym*, Warszawa 2009, s. 82, 91–92; Alicja SZYM-CZAKOWA, *Milites strenui z Sieradzkiego w XV w.* in: *Genealogia. Rola związków rodzinnych i rodowych w życiu publicznym w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, red. A. Radziwiński, J. Wroniszewski, Toruń 1996, s. 191–214.

84 Wojciech IWAŃCZAK, *Pasowanie rycerskie na ziemiach czeskich – ceremonia symboliczna i instrument polityki*, *Kwartalnik Historyczny*, 91, 1984, nr 2, s. 257, 260; Dominik SAWINA, *Rycerz, wojownik, poeta. Okololiterackie aspekty kultury rycerskiej na Śląsku i jej czeskie inspiracje*, *Meluzyna*, 2, 2015, s. 42–45.

*co de Falkinhayn*⁸⁵. Podobnie tytułowany był Wierzbęta (*Wyrzbantha*), starosta Wielkopolski. Spośród rycerzy występujących w otoczeniu księcia Ludwika tytuł ten posiadali Nicolaus Czambor⁸⁶, rycerz Jesse⁸⁷ oraz Thamon de Schelndorf⁸⁸. Zastanawiające, że nie byli tak tytułowani permanentnie, w przeciwieństwie do starostów⁸⁹. Być może więc terminu tego użyto w charakterze predykatu, nie zaś wyznacznika urzędniczego statusu. W świetle landbucha nie da się udowodnić, że tylko rycerz noszący tytuł *strenuus* był formalnie pasowany. Najpewniej wszyscy *milites* przechodzili jakąś formę pasowania, która nie musiała być skomplikowana, jest to jednak tylko hipoteza, bowiem jesteśmy pozbawieni informacji źródłowych na ten temat odnoszących się do Śląska w 2 poł. XIV wieku.

Według Boguckiego, w XIV i XV w. większość szlachty w krajach Europy zachodniej należała do kategorii giermków. Miało to wynikać ze wzrostu kosztów uzbrojenia godnego rycerza oraz kosztów ceremonii pasowania. Według tego autora pełnoletni giermkowie rezygnowali często z promocji, chociaż pełnili służbę rycerską⁹⁰. Tak więc owi adepci mieli stanowić znaczną większość wśród dorosłych członków stanu rycerskiego⁹¹. Według tego autora, także na Dolnym Śląsku w XIV w. doszło do podziału feudałów na dwie grupy hierarchiczne – *milites* i innych. Do pierwszych należeli rycerze pasowani, zaś do drugich niepasowani członkowie rodzin, giermkowie⁹². Z sondażowych badań wynikało nawet, że w pierwszej połowie XIV w. większość urzędów dolnośląskich znajdowała się w rękach giermków, co nie dawało im wcale wyższej pozycji społecznej⁹³.

Hipoteza, że większość stanu szlacheckiego stanowili giermkowie, czyli pretendenci jest według mnie trudna do obrony. Określenie giermka to *serviens, armiger, famulus, domicellus*, a także *minister, iunior, alumnus, tiro, Knecht*⁹⁴. W omawianym landbuchu nie znajduje się ani jedno tego typu określenie! Szukając dla nich nazwy posłużyłbym się raczej zaproponowanymi przez T. Jurka określeniami: rycerze „niepasowani”⁹⁵, ew. „pozostali wasale”⁹⁶

W badanych wpisach w pewnych przypadkach mamy do czynienia ze swoistą „rejonii-

85 Zob. LuE, k. 131v-132 r.

86 LuE, k. 20 r; Roessler, nr 196; Regesty, IV, nr 591; UB, nr 171, 187.

87 LuE, k. 38 r; Roessler, nr 267; Regesty, V, nr 316.

88 LuE, k. 45 v.

89 W analogicznym okresie w Wielkopolsce tytułem *strenuus miles* określano feudałów sprawujących urząd kasztelana, starosty, palatyna, sędziogo, a nawet podkomorzego i podczaszego; zob. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 3, lata 1350–1399, Poznań 1879, nr.: 1321, 1366, 1425, 1430, 1478, 1485, 1489, 1517, 1520, 1610, 1618, 1653, 1679, 1756, 1788, 1863, 1866, 1931, 1957, 1960, 1996, 2002.

90 A. BOGUCKI, *Termin miles*, s. 224–225.

91 *Ibidem*, s. 251–252.

92 *Ibidem*, s. 240–242.

93 *Ibidem*, s. 249–251.

94 *Ibidem*, s. 234–238, 246. Jest jeszcze termin *cliens, clientes*, który według Antoniego Gąsiorowskiego oznaczał drobne rycerstwo zgrupowane wokół rodzin możnowładczych i stanowiące wraz z panoszącymi odrębną grupę prawną; zob. A. GAŚSIOROWSKI, *Czynniki rozwarstwienia stanu szlacheckiego w średnio-wiecznej Polsce*, in: *Struktura feudalni społeczności na území Československa a Polska do prelomu 15. a 16. století*, red. Ján Čierny, František Hejl, Praha 1984, s. 65.

95 T. JUREK, *Elity*, s. 416.

96 *Idem*, *Vom Rittertum*, s. 75.

zacja”, tzn. książę wykorzystywał rycerzy mających majątki w weichbildzie wystawiania dokumentu. Dotyczyło to przede wszystkim tych, którzy świadkowali sporadycznie, nie wchodząc w skład orszaku księcia. Tak było w przypadku np. panów z Pogorzeli, którzy mieszkając w okolicach Brzegu, świadczyli na dokumentach wystawianych przez księcia w tym mieście, albo Czenka de Prititz, właściciela m.in. części podoławskich Marszowic (*Marschwitz*), który świadczył przede wszystkim na dokumentach wystawianych w Oławie.

Nowych *milites* można także próbować odnosić do sytuacji politycznej. Za przykład mogą służyć tu bracia Otto, Franczko i Hanczko Budswoy, właściciele majątków w weichbildzie chojnowskim (m.in. Budziwojowa – *Budswoydsdorf*, Okmian – *Kaiserwaldau*, Niedzwiedzic – *Bertoldivilla*), najczęściej świadkujący na dokumentach wystawianych w Chojnowie, którzy występowali jako rycerze od jesieni 1360 r. Najpewniej uczestniczyli oni w konflikcie Ludwika I z bratem Waławem. Jak wiadomo, w 1358 r. Ludwik i Waław przejęli dzielnicę brzesko-oławską. Rychło doszło do wybuchu walk między nimi, które ustały 23 VII 1359 r., kiedy Karol IV doprowadził do porozumienia. Jednym z punktów ugody było to, że Ludwik przejmie weichbild chojnowski⁹⁷. Być może książę, budując swoje stronnictwo w tym rejonie, powołał nowych rycerzy, do których zaliczali się bracia Budswoy.

Warto przyrzeć się dla porównania systemowi klasy feudalnej w Czechach, gdzie ogół tzw. niższej szlachty pozostawał rozwarstwiony. W XIV w. na przemian z włodykami – rycerzami pojawiają się w oficjalnych dokumentach panosze, tzn. klienci i służebnicy⁹⁸, którzy od XIV w. zajmowali ostatnią pozycję w czeskiej hierarchii stanowej⁹⁹. Według Boguckiego, za panosząmi kryli się giermkowie, jednak według Krzysztofa Kowalewskiego szerszy kontekst występowania tego terminu nie pozwala na przyjęcie tezy o decydującej roli hierarchii pasa rycerskiego w podziale niższej szlachty czeskiej na dwie warstwy: rycerzy pasowanych (tożsamy z włodykami) i niepasowanych (czyli panoszy). Jak stwierdził: „Kwestia odrębności panoszy wiąże się z niższym w skali społecznej statusem materialnym, co prowadziło do przyjmowania rozmaitych form zależności lennej lub służebnej, w dalszej konsekwencji z ograniczonym udziałem w urządach ziemskich”¹⁰⁰. Wynika z tego, że podział stanu rycerskiego w Czechach determinowany był statusem materialnym. Trudno odnosić ten obraz do księstwa brzeskiego i Śląska, gdzie

97 Krzysztof Rafał PROKOP, *Podziały księstwa legnickiego w połowie XIV wieku (1342–1364)*, in: *Studia i materiały z dziejów Śląska i Małopolski*, red. Rościsław Żerelik, Wrocław 2001, s. 101–103.

98 Krzysztof KOWALEWSKI, *Rycerze, włodycy, panosze. Ludzie systemu lennego w średniowiecznych Czechach*, Warszawa 2009, s. 75–77; zob. W. IWAŃCZAK, *Tropem rycerskiej przygody. Wzorzec rycerski w piśmiennictwie czeskim XIV wieku*, Warszawa 1985, s. 19–25.

99 K. KOWALEWSKI, *Rycerze*, s. 62, 66. *O genezie i rozwoju systemu lennego w domenie monarszej w Czechach* zob. idem, *Manowie, służebnicy i naprawnicy. O typologii i pozycji królewskich lenników w strukturze stanu szlacheckiego*, in: *Slechta, moc a reprezentacja ve stredoveku*, Praha 2007 (Colloquia mediaevalia Pragensia, 9), s. 209–239; idem, *Powstanie systemu lennego w domenie monarszej ostatnich Przemysławów i pierwszych Luksemburgów*, *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, 56–57, 1996–1997, s. 5–28.

100 Poglądy Boguckiego zostały krytycznie ocenione przez H. Samsonowicza; zob. idem, *O rycerzach, giermkach i gościach*, *Roczniki Historyczne*, 63, 1997, s. 131–138. Odpowiedź na tę polemikę zob. A. BOGUCKI, *O pasowaniu na rycerza i grupach prawnych*, *Roczniki Historyczne*, t. 65, 1999, s. 199–210. Zob. też odpowiedź Samsonowicza, *Jeszcze o pasie*, s. 211–214; idem, *Czy istniała wspólnota panoszy*, in: *Biedni i bogaci. Studia z dziejów społeczeństwa i kultury ofiarowane Bronisławowi Geremkowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 1992, s. 135–143.

nie doszło do zamknięcia się właścicieli wielkich władztw w odrębny stan¹⁰¹, a tytuły rycerskie nosili przedstawiciele nawet uboższych rodów.

Landbuch *Lehn und Erbe* jako źródło stosunkowo wąskie, jednak chronologicznie i terytorialnie spójne, dostarcza odpowiedzi na niektóre pytania dotyczące stanu rycerskiego na Śląsku, przede wszystkim we władztwie ks. Ludwika I, oraz pozwala inaczej spojrzeć na pewne poglądy dotychczas funkcjonujące w historiografii. Nie wynika z powyższego zestawienia, że *milites* to ludzie o jakimś specjalnym statusie społecznym i bogactwie, ani też, że byli członkami dworskiej elity ciągle towarzyszącymi panującemu. Tytulatura rycerska, jak stwierdziliśmy, nie była wyznacznikiem przynależności do grupy społecznej. Rycerz mógł być więc określeniem „technicznym”, nie oddającym ani struktury warstwy feudałów, ani pozycji poszczególnych jego nosicieli. Być może tytuł ten oznaczał rodzaj służby przy księciu, czego jednak jednoznacznie udowodnić nie sposób, a najpewniej był prestiżowym wyróżnieniem nadawanym przez panującego tym wasalom, którzy mieli jakieś zasługi, albo tym, od których oczekiwał więcej zaangażowania politycznego, bądź wsparcia jego władzy. Co do samej ceremonii pasowania, nie mamy żadnych informacji źródłowych, więc jej pragmatyka oraz szczegóły pozostają nieznane.

By wyciągnąć wnioski bardziej generalne, odnoszące się do sytuacji na całym Śląsku w tym czasie, istotne wydaje się porównanie powyższych konkluzji do sytuacji w innych księstwach, przede wszystkim świdnicko-jaworskim, do którego dysponujemy landbuchem dla analogicznego okresu. Problem „hierarchii pasa rycerskiego” wymaga więc dalszych badań, a twierdzenie, że podział na rycerzy i pozostałych właścicieli ziemskich pozbawiony jest istotnego znaczenia politycznego czy społecznego, ciągle zdaje się być aktualne¹⁰².

***Milites* knížete Ludvíka I. Březského ve světle landbuchu *Lehn und Erbe* (1358–1366)**

(Shrnutí)

Analýza výskytu termínu *miles* (rytíř) v landbuchu *Lehn und Erbe*, který dokumentuje dobu vlády Ludvíka I., umožňuje vyslovit následující závěry: V landbuchu se podařilo identifikovat 21 rytířů, kteří se objevují více než jednou, a dalších pět, jejichž jména se vyskytují pouze jednou. Nebyly vysledovány žádné právní rozdíly mezi feudály nesoucími titul rytíře a těmi bez titulu. Diferenci mezi oběma skupinami dokládají seznamy svědků na listinách ze 13. století, kde byli rytíři vždy vyjmenováni jako první. Doložení rytíři se vyskytovali v blízkosti knížete s různou frekvencí, od pár případů až po desítky příležitostí. Titul rytíře však nesouvisel s četností výskytu v soupisech svědků. Jak dokládá náš přehled, mnohdy byli rytíři uváděni bez svých titulů. Užití či neužití titulu záleželo na formě a obsahu konkrétního dokumentu, stejně jako na skladbě ostatních svědků. Užití titulu se odvíjelo také od majetnosti rytířovy rodiny. Stejně tak titul rytíře nesouvisel s výkonem feudálních povinností, spočívajících především ve vojenské službě na koni (*dextrarum servicio*). Rytíř mohl být přímým členem panovníkovi družiny, vždy připraveným uposlechnout volání do zbraně, stejně tak ale mohl titul rytíře mít pouze čestný charakter. Případ bratrů Budsojů indikuje, že kníže někdy uděloval rytířské tituly obyvatelům čerstvě dobytých území, aby tak upevnil svou autoritu. Obecně všechny osoby, označované jako *miles*, měli status rytíře. Mezi ostatními vazaly knížete není doložena existence titulu zemana či ekvivalentního označení (*serviens, armiger, famulus, domicellus, minister, iunior, alumnus, tiro, Knecht*). Pro správce s funkcí *starosty* se užívalo pojmenování *strenuus miles*.

¹⁰¹ T. JUREK, *Elity*, s. 417.

¹⁰² *Ibidem*, s. 416.